

Pregledni znanstveni rad
Review paper

Merima Aljić*

UGOSTITELJSKO TURISTIČKA PONUDA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE, STANJE I MOGUĆNOSTI

CATERING AND TOURIST OFFER OF FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA, STATUS AND POSSIBILITIES

Sažetak

Autorica razrađuje tezu po kojoj turistički resursi kao i turističko-ugostiteljska djelatnost, ukomponirani u turističku ponudu, mogu doprinijeti poboljšanju ekonomskog stanja u smislu otvaranja novih radnih mjesta. Turizam, kao izuzetno heterogena djelatnost, u uskoj je sprezi sa drugim djelatnostima poput saobraćaja, trgovine, poljoprivrede i drugih, ali u ovom radu bit će razmatran samo direktni uticaj ugostiteljsko turističke djelatnosti u smislu statističke klasifikacijske djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo. Ovakvim pristupom želi se ukazati na izuzetnu važnost praćenja turističkog prometa, posebno u segmentu uticaja i odnosa uposlenih kao zavisne varijable, broja dolazaka i noćenja turista, ostvarenog prometa i ležaja, kao nezavisnih varijabli. Rezultati istraživanja i analiza podataka će dati model koji će omogućiti uočavanje koje varijable imaju jak intenzitet na poboljšanje broja uposlenih u oblasti turizma.
Ključne riječi: ugostiteljstvo, turizam, dolasci, noćenja, ležaji, promet, model.

Abstract

The author develops the thesis that the tourism resources as well as tourism and catering activity, incorporated into the tourist offer, may contribute to improve the economic situation in terms of new job creation. Tourism, as extremely heterogeneous activity, is closely associated with other sectors such as transport, trade, agriculture and others, but in this work will be considered only the direct impact of the catering and tourism activities in terms of the statistical

---

Primljeno: 09.09.2015; Prihvaćeno: 06.11.2015

Received: 09-09-2015; Accepted: 06-11-2015

* Mr sc. Merima Aljić, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, doktorandica Sveučilišta „Vitez“ u Travniku.

classification of hotels and catering activities. This approach acknowledges the great importance of monitoring of tourist traffic, especially in the area of influence and relations of employees as the dependent variable, the number of arrivals and overnight stays, turnover and beds, as the independent variables. The results of research and data analysis will provide a model that will allow the identification of variables that have a strong intensity to improve the number of employees in the tourism sector.

Keywords: *catering, tourism, arrivals, nights, beds, traffic, model.*

UVOD

Turizam kao izuzetno kompleksna i heterogena grana zahtjeva izuzetnu pažnju koju je neophodno posebno posvetiti turističkom prometu, koji predstavlja refleksiju ugostiteljsko turističke ponude. Ugostiteljstvo, predstavlja sastavni dio turizma i jedan je od bitnih faktora turističke ponude, koji zadovoljava potrebe turista u segmentu smještaja, hrane i pića. Ugostiteljska djelatnost obzirom na karakter poslova predstavlja tercijalnu djelatnost. Ugostiteljska djelatnost u smislu ljudskog rada predstavlja ličnu uslugu, a u dijelu materijalizacije usluge ljudskog rada, predstavlja proizvodni karakter, u dijelu pripreme hrane, napitaka kao proizvoda. Jedan od bitnih segmenata svih statističkih praćenja iz oblasti turizma, svakako predstavlja praćenje dolazaka i noćenja turista, ostvareni prihod kao i broj smještajnih jedinica-ležaja.

Upravo na osnovu tih analiza se utvrđuje razvijenost turističkog područja, a takva vrsta podataka je izuzetno važna u kategorizaciji turističke destinacije. Pored navedenog, analizom turističkog prometa lako se mogu detektirati tržišta za koja postoji veliki interes kao turističke destinacije.

Iz predhodno navedenog predmet ovog istraživanja je ugostiteljsko turistička ponuda Federacije BiH i efekti koje polučuje. Problem predstavlja statističko praćenje efekata turizma koji se mogu statistički pratiti samo u kontekstu direktnih efekata.

Cilj istraživanja je analizirati prikupljene podatke o broju zaposlenih, broju ležaja, ostavrenom prometu iz oblasti turizma, broju turističkih dolazaka i broju ostvarenih noćenja u Federaciji BiH, zadnjih deset godina, te predstaviti model na osnovu kojeg će se doći do zaključka koja varijabla ima najveći uticaj na broj zaposlenih u oblasti turizma.

Promjene jedne pojave uvijek su uzrokovane djelovanjem više faktora, odnosno postoji visok stepen slaganja varijacija između više pojava. Ukoliko jednu pojavu možemo identifikovati kao zavisno promjenljivu, a ostale pojave kao nezavisno promjenljive, tada možemo odrediti model regresije, koji izražava prosječnu vezu između zavisno promjenljive i nezavisno promjenljivih.

1. UGOSTITELJSKO TURISTIČKA PONUDA SA ASPEKTE ORGANIZIRANOSTI PRUŽAOCA USLUGA I EKONOMSKIH EFEKATA

Temeljna razlika između turističkih tržišta i ostalih tržišta jeste, u tome što, turisti ne traže robe i usluge određenog ponuđača, već kompleksnije usluge, koje u sebi objedinjavaju više različitih međusobno povezanih usluga, tzv. paket usluga koji zadovoljava njihove potrebe.¹

Prema Senečiću, tržište možemo posmatrati:²

- Tržište u užem smislu - obuhvata tipične turističke usluge u ponudi koja se i najintenzivnije prati i izučava u okviru turizmologije, kao što je sfera hotelijerstva i ugostiteljstva, transporta i posredništva u turizmu.
- Tržište u širem smislu – riječ je o dijelu turističke ponude koju čine netipična turistička preduzeća, ali koja su sa aspekta turista veoma značajna jer dopunjuju osnovnu turističku ponudu (npr. prodaja suvenira).
- Rubno turističko tržište – radi se o proizvodima i uslugama koji su namijenjeni široj populaciji, ne samo turistima, ali koji su značajni za ukupnu turističku potrošnju (npr. sportska oprema, komunalne usluge i dr.).

1.1. Turistička ponuda

Turistička ponuda predstavlja količinu turističkih dobara i usluga, koje su ponuđači spremni prodati, pri datom nivou cijena u svojoj državi ili pri datoj vrijednosti novca u inostranstvu.³ Značajne karakteristike turističke ponude su:

- Heterogenost turističke ponude – karakteriziraju različite potrebe i želje turista, što uslovljava različite motive putovanja. Receptivna turistička zemlja unutar svog teritorija takođe treba imati heterogenu ponudu kako bi privukla i zadovoljila što više segmenata turističke tražnje.⁴
- Turistička ponuda je veoma *neelastična* kategorija. Ona svoje kapacitete ne može mijenjati i prilagođavati promjenama u tražnji. Smanjenjem turističke tražnje, turistička ponuda se najčešće uopšte neće smanjiti, a uz to bitno neće promijeniti cijene svojih usluga. Umjesto toga, turistička ponuda je jednostavno ostala neiskorištena, odnosno turistička tražnja je izostala, a smještajni, prevozni i drugi kapaciteti nisu mogli nestati sukladno kretanjima tražnje.

¹ Senečić J., *Istraživanje turističkih tržišta*, Mikrorad, Zagreb, 1997., str. 11-13.

² Isto, str. 20.

³ Preuzeto iz: Martinović P., *Turistički proizvod Crne Gore i strateški pravci njegova razvoja*, Ekonomski fakultet, Ljubljana, 2003., str. 10.

⁴ Volić M., I., *Turistička agencija – posrednik između ponude i potražnje*, Turizam & Informatika & Menadžment, Elektronički zbornik radova br. 1/4, Visoka škola za turistički menadžment, Šibenik, str. 47.
http://www.vstsi.hr/TIM/Vol1_4.pdf

- Turistička ponuda je *statična*, nepokretna, te je moguće konzumirati samo na licu mjesta, tamo gdje se nudi. Problem statičnosti turističke ponude moguće je riješiti samo kvalitetnom i kontinuiranom promocijom.
- Turistička ponuda, kao i tražnja ima *sezonski* karakter, jer se ne koristi u toku godine jednakim intenzitetom. Razlog tome je u klimatskim faktorima, koji formiraju dvije glavne turističke sezone.

Turistički proizvod je dio turističke ponude koji je sastavljen iz komponenti⁵:

- atraktivnost turističkog područja i imidž proizvoda. Turiste u nekom turističkom području mogu privlačiti događanja karakteristična za dato područje, kao što su kulturne, sportske, naučne, političke i druge manifestacije ili prirodne karakteristike područja, tj. atraktivnosti koje potiču od prirode datog područja;
- robe i usluge, koje nudi turističko područje, kao što su: boravak, zabava, rekreacija i sl. Usluge predstavljaju nužnu dopunu turističkim zanimljivostima, jer turistu nije dovoljna samo turistička zanimljivost ili kupovina materijalnog dijela turističkog proizvoda;
- dostupnost turističkom području. Pod ovim elementom se podrazumijeva prostorna udaljenost turističkog područja od mjesta stalnog boravka turista, kao i vrijeme koje je potrebno za putovanje do određenog turističkog područja. Sa putovanjem su naravno nužno povezani transportni i komunikacijski troškovi, koji tim činom nastaju.

Da bi turistička ponuda bila predmet turističkih tokova, neophodno je da posjeduje atrakcije, bude komunikativno dostupna, te da turistima omogući smještaj.

U atraktivne faktore turističke ponude smatraju se razna prirodna obilježja (klima, flora, fauna i dr.), društveni faktori (kulturno-historijski spomenici, muzeji, galerije, itd.). Komunikativni faktori podrazumijevaju razvijenuost prometne infrastrukture, dok se receptivni faktori odnose na različite djelatnosti koje se direktno ili indirektno uključuju u pružanje usluga domaćim i stranim turistima (hotelijerstvo, trgovina, promet, kulturne institucije i sl.).

1.2. Oblik organizovanja poslovnih subjekata u oblasti turističke djelatnosti

Klasifikacija djelatnosti je obavezan standard za određivanje djelatnosti, odnosno razvrstavanje poslovnih subjekata i njihovih dijelova u hijerarhijske nivoe (područje,

⁵ Middleton V.T.C., *Marketing in travel and tourism*, Oxford, Butterworth-Heinemann, 1993., str. 80.

oblast, grana, razred), a utemeljen je za područje Federacije BiH Zakonom⁶, Odlukom⁷ i Pravilnikom.⁸

Registar poslovnih subjekata obuhvata: pravne osobe, fizičke osobe-obrtnike, te njihove dijelove. U Registar⁹ poslovnih subjekata se uvode poslovni subjekti koji imaju sjedište na teritoriji Federacije BiH, bez obzira na porijeklo kapitala. Poslovni subjekti sa sjedištem na teritoriji Federacije BiH mogu da imaju svoje organizacione dijelove na području cijele BiH, kao i u inozemstvu i tada se navedeni dijelovi poslovnog subjekta takođe upisuju u Registar.

Poslovni subjekti su pravne osobe i fizičke osobe, organi vlasti, organi uprave i organe lokalne i mjesne samouprave, koji obavljaju djelatnost u skladu sa pravnim propisima. Kada je riječ o ugostiteljsko turističkoj djelatnosti, u smislu statističkog praćenja po novom sistemu obrade podataka zavoda za statistiku, turizam je svrstan u klasifikacijsku djelatnost pod oznakom „I“ - Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo).

Tabela 1. Struktura poslovnih subjekata u klasifikacijskoj djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo u F BiH

OBLICI ORGANIZIRANJA:	F BiH	Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	Učešće (u %)
ukupno	50.625	1.099	2,17
javna preduzeća	55	1	0,09
dionička društva	677	33	3,00
društvo sa ograničenom odgovornošću	31.314	1.049	95,41
društva sa neograničenom solid. odgovornošću	8	0	
ostali oblici	18.571	16	1,5
OBLICI VLASNIŠTVA: Ukupno	50.625	1.099	
državno	1646	16	1,46
društveno	8	1	0,09
privatno	31765	1.060	96,45
zadružno	418	7	0,64
mješovito	310	14	1,27
nema vlasništva	16478	1	0,09
PORIJEKLO KAPITALA:	50.625	1.099	
domaći kapital	31.626	933	84,89

⁶ Zakona o Klasifikaciji djelatnosti u Federaciji BiH, Službene novine FBiH broj 64/07 i 80/11.

⁷ Odluka o Klasifikaciji djelatnosti Bosne i Hercegovine 2010 „Sl. Glasnik BiH“, br. 47/10.

⁸ Pravilnika o razvrstavanju subjekata prema klasifikaciji djelatnosti u Federaciji BiH, Službene novine FBiH, br. 6/12.

⁹ Statistički godišnjak/ljetopis 2014, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, str. 49.

strani kapital	2.870	103	9,37
mješoviti kapital	1.221	30	2,73
ulaganje iz bivših republika SFRJ	1.145	31	2,83
nema kapitala	13.763	2	0,18

Izvor: Obrada autorice prema Statistički godišnjak/ljetopis 2014, FZS, sarajevo, str. 52-55.

U Federaciji BiH ukupno je registrirano 50.625 poslovnih subjekata sa najvećim procentom organiziranja društva sa ograničenom odgovornošću 61,85%, gdje privatno vlasništvo participira sa 61,58%, bez oblika vlasništva 52,55%, dok je državno učešće 3,25. Kada je riječ o porijeklu kapitala, najveće učešće ima domaći kapital od 62,47%.

Poslovni subjekti u klasifikacijskoj djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo učestvuju sa 2,17% u ukupnom broju registriranih poslovnih subjekata Federacije BiH, a najveća zastupljenost organiziranja društava sa ograničenom odgovornošću 95,41% i privatnim vlasništvom sa 96,45%, domaći kapital učestvuje sa 84,89%, dok strani sa 9,37%.

1.3. Efekti turističkog prometa kao rezultat turističke ponude

U promatranom periodu 2005-2014. godina prosječan broj dolazaka turista je bio 409.500 turista, sa prosječnom godišnjom stopom povećanja dolazaka od 8,61%. U istom periodu prosječan broj ostvarenih noćenja bio je 835.300, sa prosječnom godišnjom stopom povećanja noćenja od 7%. Prosječna iskorištenost smještajnih kapaciteta iznosila je 55.24 dana ili 15,24%, dok je zadržavanje turista bilo 2,06 dana.

Tabela 2. Pokazatelji turističkog prometa

Godina	Ležaji	Dolasci turista	Noćenja turista	Zadržavanje dana	Iskorištenost dana	Iskorištenost (u %)
2005	11.438	274.000	596.000	2,2	52,11	14,28
2006	12.118	294.000	661.000	2,2	54,55	14,94
2007	13.667	347.000	751.000	2,2	54,93	15,05
2008	14.206	355.000	744.000	2,1	52,38	14,35
2009	15.760	333.000	684.000	2,1	43,40	11,89
2010	16.215	407.000	819.000	2,0	50,52	13,84
2011	16.877	436.000	870.000	2,0	51,54	14,12
2012	14.008	496.000	998.000	2,0	71,25	19,52
2013	18.639	577.000	1.135.000	2,0	60,88	16,68
2014	18.437	576.000	1.095.000	1,9	60,88	16,68
prosjeak	15.137	409.500	835.300	2,06	55,24	15,12
Stopa promjene	5,45	8,61	7,00			

Izvor: Proračun autora na osnovu Statistički godišnjak/ljetopis 2014, FSZ.

U promatranom razdoblju 2005-2013 .godine,promet u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti se prosječno godišnje povećavao za 8,98%, dok su najveće prosječno učešće u prometu ostvarivali hoteli i sličan smještaj od 65,7%.

Tabela 3. Promet po vrstama ugostiteljskih objekata(000 KM)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hoteli i sl. smještaj	53.253	62.886	75.934	83.923	86.488	98.704	95.169	105.938	115.960
Odmarališta kamp i ostalo	0	3.224	4.135	4.386	4.574	2.984	2.922	3.866	2.849
Restorani i ostalo	17.473	11.945	20.880	28.890	23.752	23.012	24.102	36.397	38.240
Ketering	14.139	8.274	7.957	7.502	7.440	8.012	9.117	8.429	5.913
Priprema i usluge pića	1.889	8.952	9.880	10.996	9.530	8.193	8.633	8.073	9.642
Ukupno	86.754	95.281	118.786	135.697	131.784	140.905	139.943	162.703	172.604

Izvor: Proračun autorice, Statistički godišnjak/ljetopis 2014, FSZ.

Kada je riječ o strukturi prometa, najveće učešće imao je promet od ostvarenih noćenja 39%, promet od hrane 34% i promet od bezalkoholnih pića od 15%.

Tabela 4. Promet po vrstama ugostiteljskih usluga (000 KM)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Alkoh.pića	7.962	9.398	11.739	15.004	12.268	12.756	11.891	11.942	11.922
Bezalkoholna pića	13.270	13.101	17.957	18.884	20.375	20.308	20.136	24.923	25.957
Hrana	28.951	31.919	39.106	49.039	43.514	44.524	46.683	57.593	59.969
Noćenja	32.105	37.676	44.956	47.315	52.202	59.719	57.340	63.452	68.382
Ostalo	4.466	3.187	5.028	5.455	3.425	3.598	3.893	4.793	6.419
Ukupno:	86.754	95.281	118.786	135.697	131.784	140.905	139.943	162.703	172.649

Izvor: Proračun autorice, Statistički godišnjak/ljetopis 2014, FSZ.

2. METODOLAŠKA ANALIZA: UTICAJA I ODNOSA BROJA ZAPOSLENIH (ZAVISNA VARIJABLA) I PROMETA, LEŽAJA, DOLAZAKA I NOĆENJA TURISTA(NEZAVISNE VARIJABLE)

Promjene jedne pojave uvijek su uzrokovane djelovanjem više faktora, odnosno postoji visok stepen slaganja varijacija između više pojava. Ukoliko jednu pojavu možemo identifikovati kao zavisno promjenjivu, a ostale pojave kao nezavisno promjenjive, tada možemo odrediti model regresije, koji izražava prosječnu vezu između zavisno promjenjive i nezavisno promjenjivih.

Međuzavisnost možemo izraziti shodno obliku veze, pravolinijskim i krivolinijskim modelom regresije. Višestruku korelaciju izražavamo funkcijom korelacije odgovarajućeg oblika i koeficijentima determinacije i korelacije.¹⁰

U narednom dijelu rada bit će analiziran uticaj i odnos između zaposlenih u sektoru turizma u Federaciji BiH i uticaj ukupnog broja ležaja, ukupnog ostvarenog prometa, ukupnih dolazaka turista i ukupnih ostvarenih noćenja.

Sekundarni podaci koji su preuzeti sa zvanične web stranice Federalnog zavoda za statistiku, bit će sređeni, analizirani i predstavljeni teorijski, grafički i tabelarno. Cilj rada je dokazati uticaj broja ležaja na zaposlene u turizmu, ostvaren promet od turizma na broja zaposlenih u oblasti turizma, dolasci turista na broj zaposlenih u oblasti turizma, i broj ostvarenih noćenja na broj zaposlenih u oblasti turizma. Također, jedan od ciljeva je da se dobije regresioni model, u obliku funkcije, gdje će se moći procjenjivati pojedinačno i skupno koliki uticaj ima broj ležaja, promet, dolasci i noćenja na zaposlene u oblasti turizma.

2.1. Deskriptivna analiza zavisne varijable – broja zaposlenih i nezavisnih varijabli - prometa, ležaja, dolazaka i noćenja turista

Ovaj model bi svakako trebao dati odgovor na koji segment (ležaji, promet, dolasci i noćenja) bi trebalo obratiti posebnu pažnju kako bi se povećao broj zaposlenih u oblasti turizma.

Rezultati istraživanja i analize podataka daće jasnu sliku uticaja nezavisnih varijabli (ležaji, promet, dolasci i noćenja) na zavisnu varijablu (broj zaposlenih), te će se na osnovu dobijenih rezultata moći dati zaključak na koji način povećati broj zaposlenih u oblasti turizma, a samim tim i razvoj turizma u Federaciji BiH. Podaci koji su preuzimani sa zvanične web stranice Federalnog zavoda za statistiku, na osnovu kojih će se i zasnivati analiza, predstavljeni su u sljedećoj tabeli:

Tabela 5. Prikupljeni podaci o broju zaposlenih, ležajima, dolascima i noćenjima u razdoblju 2005-2014 godina u Federaciji BiH

Godine	Zaposleni u turizmu	Ležaji	Promet (u 000)	Dolasci turista	Noćenja turista
2005	15.898	11.438	86.754	274.000	596.000
2006	15.773	12.118	95.281	294.000	661.000
2007	17.180	13.667	118.786	347.000	751.000
2008	18.304	14.206	135.697	355.000	744.000
2009	18.503	15.760	131.784	333.000	684.000
2010	18.301	16.215	140.905	407.000	819.000
2011	17.815	16.877	139.943	436.000	870.000
2012	16.947	14.008	162.703	496.000	998.000

¹⁰ Lučić B., Statistika, Sarajevo 1996, str .367.

2013	17.667	18.639	172.649	577.000	1.135.000
2014	19.997	18.437	194.082	576.000	1.095.000

Izvor: Obrada autorice¹¹

Tabela 6. Deskriptivna analiza zavisne i nezavisnih varijabli

	Aritmetička sredina	Std. devijacija	N
Zaposleni u turizmu	17638.50	1265.85	10
Ležaji	15341.90	2702.92	10
Promet u (000)	137858.40	33052.45	10
Dolasci turista	409600.00	109629.88	10
Noćenja turista	835300.00	185946.25	10

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Deskriptivnom analizom utvrđeno je da je prosječna vrijednost zaposlenih u oblasti turizma, zadnjih deset godina 17.638,5, uz standardnu devijaciju 1265,85. Dobijeni rezultati nam pokazuju da je trenutna zaposlenost u oblasti turizma u Federaciji BiH za 13,3% veća u odnosu na prosjek zadnjih deset godina.

Prosječan broj ležaja za turističku ponudu u Federaciji BiH, zadnjih deset godina je 15.341,9, standardna devijacija je prilično visoka i iznosi 2072,92, što je pokazatelj da se broj ležaja iz godine u godinu drastično mijenjao, pa odatle i toliko odstupanje oko aritmetičke sredine. Ako pogledamo broj ležaja za turističku ponudu u 2014. godini je za 20,18% veći u odnosu na prosjek, što je svakako pozitivan pokazatelj.

Prosječan promet ostvaren u turističkom sektoru u Federaciji BiH, zadnjih deset godina iznosio je 137.858.000 KM, uz standardnu devijaciju nešto više od 33000 KM. Ako napravimo poređenje ostavrenog prometa u turističkom sektoru u 2014. godinu u odnosu na prosjek zadnjih 10 godina, dolazimo do zaključka da se promet povećao za 40%, što je izvanredan pokazatelj razvoja turizma u Federaciji BiH.

Prosječan broj ostavrenih turističkih dolazaka u Federaciji BiH zadnjih deset godina iznosi 409.600, uz standardnu devijaciju koja iznosi 109.629, što je izuzetno visoko, a pokazatelj je naglih promjena iz godinu u godinu. Ako napravimo poređenje turističkih dolazaka u Federaciji BiH u 2014. godini sa prosjekom dolazaka zadnjih 10 godina, dolazimo do zaključka da se broj dolazaka u 2014. godini povećao za više od 13%.

Najbitniji pokazatelj za sve turističke radnike u Federaciji BiH je svakako broj noćenja i njihovo kretanje zadnjih 10 godina. Prosječan broj noćenja na uzorku zadnjih 10 godina iznosio je 835.300, a standardna devijacija 185.946, što je izuzetno visoko, a pokazatelj je stalnih promjena u broju noćenja iz godine u godinu. Bitno je naglasiti da je broj noćenja u 2014. godini veći za 32%, što je izuzetno pozitivan pokazatelj.

¹¹ Statistički godišnjak/ljetopis 2014, Federalni zavod za statistiku Mjesečni statistički pregled F BiH (za januar-december 2014)

2.2. Korelacioni odnos i linearna povezanost zavisne i nezavisnih varijabli

Bitno je naglasiti da u svim testiranim varijablama dolazi do pozitivnog povećanja turističkih pokazatelja u 2014. godinu u odnosu na prosjek zadnjih 10 godina.

Tabela 7. Korelacija i linearni odnos između zavisne i nezavisnih varijabli

		Zaposleni u turizmu	Ležaji	Promet u (000)	Dolasci turista	Noćenja turista
Pearson Correlation	Zaposleni	1.000	.737	.768	.574	.516
	Ležaji	.737	1.000	.791	.782	.747
	Promet u (000)	.768	.791	1.000	.949	.930
	Dolasci turista	.574	.782	.949	1.000	.996
	Noćenja turista	.516	.747	.930	.996	1.000
Značajnost (1-strani)	Zaposleni	.	.007	.005	.041	.064
	Ležaji	.007	.	.003	.004	.007
	Promet u (000)	.005	.003	.	.000	.000
	Dolasci turista	.041	.004	.000	.	.000
	Noćenja turista	.064	.007	.000	.000	.
N	Zaposleni	10	10	10	10	10
	Ležaji	10	10	10	10	10
	Promet u (000)	10	10	10	10	10
	Dolasci turista	10	10	10	10	10
	Noćenja turista	10	10	10	10	10

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Ako testiramo koeficijent korelacije, koji je predložen u prvom dijelu tabele, dolazimo do zaključka da koeficijent korelacije zaposlenih u turizmu i broja ležaja ima jaku korelaciju koja iznosi 73,7%, prema tome može se zaključiti da stepen slaganja dvije varijable je prilično visok.

Također, isti slučaj je i sa brojem zaposlenih u turizmu i ostvarenim prometom u sektoru turizma, koeficijent korelacije iznosi 76,8%, što je jaka korelacija, pa se može zaključiti da stepen slaganja dvije varijable je prilično visok.

Koeficijent korelacije između broja zaposlenih u turizmu i broja dolazaka je 57,4%, što i nije tako visoko, ali u svakom slučaju nije ni nisko, da bi došli do zaključka da ne postoji korelacija.

Isti slučaj je i sa brojem zaposlenih i brojem noćenja turista, koeficijent korelacije iznosi 51,6%, pa se može zaključiti da iako korelacija nije visoka, ali je prisutna u poređenju dvije navedene varijable.

Bitno je naglasiti, da je visina korelacije izuzetno visoka u poređenju prometa, sa dolascima turista i brojem noćenja, a iznosi preko 90%. Što znači, da broj noćenja i turistički dolasci imaju veliku ulogu u ostvarenju prometa u sektoru turizma, što je i očekivano.

Jednostrani statistički test je pokazao da se broj zaposlenih u turističkom sektoru i broj ležaja nalaze u linearnom odnosu, jer je, $P = 0,007 < 0,05$. Jednostrani statistički test je pokazao da se broj zaposlenih u turističkom sektoru i ostvaren promet u sektoru turizma nalaze u linearnom odnosu, jer je, $P = 0,05 = 0,05$. Jednostrani statistički test je pokazao da se broj zaposlenih u turističkom sektoru i broj dolazaka turista nalaze u linearnom odnosu, jer je, $P = 0,04 < 0,05$. Jednostrani statistički test je pokazao da se broj zaposlenih u turističkom sektoru i noćenja ne nalaze u linearnom odnosu, jer je, $P = 0,064 > 0,05$. Ovaj pokazatelj nam potvrđuje da broj noćenja ne utiče na broj zaposlenih u oblasti turizma, ali povećanje broja ostvarenih noćenja utiče na veću iskorištenost smještajnih kapaciteta.

2.3. Osnovne relacije modela

Ostale nezavisne varijable testirane između imaju linearna odnos.

Tabela 8. Analizirane varijable

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables ulazne	Variables koje nedostaju	Metoda
1	Noćenja turista, Ležaji, Promet u (000), Dolasci turista ^b	.	Ulazne

a. Zavisna Variabla: Zaposleni u turizmu

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

U ovom istraživanju uključeno je pet varijabla koje imaju direktni uticaj na razvoj turizma u BiH. Zavisna varijabla je broj zaposlenih u oblasti turizma, što uz infrastrukturu ustavri predstavlja i ogledalo razvoja turizma u Federaciji BiH. Varijable koje utiču na broj zaposlenosti su ležaji, promet, broj noćena i broj dolazaka turista, koje su okarakterisane u ovom slučaju kao nezavisne varijable.

Tabela 9. Osnovne relacije modela

Mod	Kof. Korel a	Kof. determi.	Prilagođeni kof. determi	Std. greška procjene	Change Statistics				
					Kof. determi.	Fišer test	df1	df2	Znač. F testa
1	.971 ^a	.943	.897	406.60	.943	20.55	4	5	.003

a. Predictors: (Constant), Noćenja turista, Ležaji, Promet u (000), Dolasci turista

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Ukupna korelacija i odnos svih varijabli iznosi 97,1%, što je izuzetno visoka korelacija, te se može zaključiti da postoji jaka veza između testiranih varijabli (zaposlenika u turizmu, ležaja, prometa, broja dolazaka i noćenja).

Koeficijent determinacij iznosi 94,3%, što predstavlja kvadratno odstupanje koeficijenta

korelacije, pa može se zaključiti da ovom analizom je objašnjeno 94,3% varijabli ili analiziranih podataka, a na ostalih 5,7% utiču neki nama nepoznati faktori.

Također, u predhodnoj tabeli testirano je da li postoji razlika između varijansi, testiranih varijabli.

Analizom je utvrđeno, da F test varijansi iznosi 20,558 što je veće od 5,19, pa se na osnovu toga može odbaciti nulta hipoteza i prihvatiti alternativna, što znači, da postoji značajna statistička razlika u odstupanjima varijanse zavisne i nezavisnih varijabla. Varijansa predstavlja kvadratno odstupanje oko aritmetičke sredine.

2.4. Anova test linearne veze zavisne i nezavisnih varijabli

Tabela 10. Anova test

Model		Suma kvadrata	df	Kvadratno odstupanje	F	Znač.
1	Regression	13594845.21	4	3398711.30	20.55	.003 ^b
	Residual	826623.29	5	165324.65		
	Total	14421468.50	9			
a. Dependent Variable: Zaposleni u turizmu						
b. Predictors: (Constant), Noćenja turista, Ležaji, Promet u (000), Dolasci turista						

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Primjenom ANOVA testa, testiranja varijansi, utvrđeno je da je bar jedna nezavisna varijabla (ležaji, promet, dolasci, noćenja) u linearnom odnosu sa zavisnom (zaposleni u sektoru turizma), jer je $P = 0,003 < 0,05$.

3. MODEL

Tabela 11. Koeficijenti

Model		Unistandardni Koeficijenti		Standardni koeficijenti	t	Znač.
		B	Std. greška	Beta		
1	(Constant)	14321.93	2184.20		6.557	.001
	Ležaji	.164	.09	.34	1.692	.151
	Promet u (000)	.068	.015	1.78	4.507	.006
	Dolasci turista	.08	.021	.66	.364	.731
	Noćenja turista	-.0014	.011	-2.06	-1.329	.241
a. Dependent Variable: Zaposleni u turizmu						

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Na osnovu predhodne analize, i analize u predhodnoj tabeli, može se zaključiti da model multiple linearne regresije, a koji se odnosi na uticaj broja ležaja, prometa, turističkih dolazaka, i broja noćenja na zaposlenost u sektoru turizma, izgleda ovako:

$Y = 14.321,93 + 0,164X_1 + 0,068X_2 + 0,08X_3 - 0,014X_4$, ako pretpostavimo da je:

X_1 – Raspoloživi ležaji u Federaciji Bosne i Hercegovine,

X_2 – Ostavren promet u sektoru turizma u Federaciji BiH,

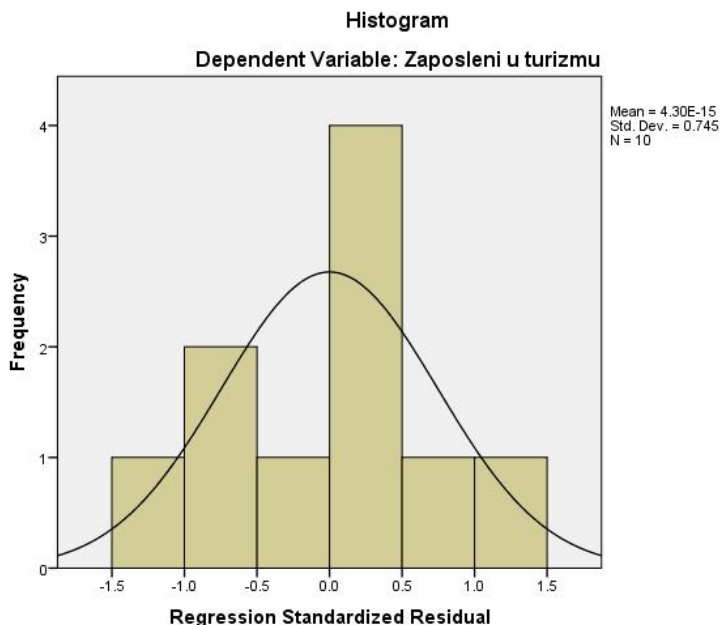
X_3 – Dolasci turista u Federaciji BiH,

X_4 – Noćenja turista u Federaciji BiH.

Na osnovu prehodne funkcije, dolazi se do zaključka da svako povećanje raspoloživih ležaja za jedan procenat, pri konstantnom prometu, dolascima i noćenju, povećava broj zaposlenih u sektoru turizma za 0,164%. Svako povećanje prometa, a koji se odnosi na sektor turizma za jedan procenat, uz konstantne ležaje, dolaske i noćenja, povećava broj zaposlenih u sektoru turizma za 0,068%. Za svako povećanje broja turističkih dolazaka u Federaciju BiH, za jedan procenat, pri konstantnom broju ležaja, prometu, noćenju, povećava broj zaposlenih u sektoru turizma za 0,08%.

Jedini parametar koji nema veliki uticaj na broj zaposlenih u oblasti turizma je noćenje turista, jer povećanje ostvarenih noćenja utiče na iskorištenost kapaciteta i efikasniju iskorištenost trenutno uposlenih.

Grafikon 1. Histogram

Izvor: Obrada autorice u statističkom programu SPSS 20.

Na osnovu predhodnog grafikona, može se zaključiti da je test normalnosti zadovoljen, jer zvonasti oblik grafikona prati normalnu distribuciju.

4. PROGNOZA ZAPOSLENOSTI U OBLASTI TURIZMA U NAREDNIH 5 GODINA

Na osnovu prikupljenih podataka, a primjenom metode trenda, biće prognoziranje kretanje frekvencije zaposlenih u oblasti turizma.

Ako pogledamo prikupljene podatke, uočavamo, da je zaposlenost u oblasti turizma rasla od 2005.godine do 2008. godine, gdje naredne dvije godine bilježi pad. Ako uzmemo u obzir recesiju i depresiju ekonomije, ova pojava je bila i očekivana. Trend pada zaposlenost se zadržao do 2011. godine, a posljednje dvije godine bilježe rast, koji je 2013. godine, zabilježio najveći rast od čak 13,18%. Na osnovu prikupljenih podataka, a primjenom dobijene funkcije, prognozirat ćemo rast/pad zaposlenosti do 2020. godine.

Tabela12. Koeficijenti modela trenda

Model		Unistandardni koeficijenti		Standardni koeficijenti	t	Znač.
		B	Std. error	Beta		
1	(Constant)	16061.33	667.47		24.06	.00
	godine	286.75	107.57	.68	2.66	.02

a. Dependent Variable: Zaposleni u turizmu

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Na osnovu dobijenih podataka, može se zaključiti da je zadovoljena linearna povezanost, između zavisne i nezavisne varijable, jer je $P = 0,000 < 0,05$.

Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da model u obliku linearne funkcije izgleda ovako: $Y_t = 16.061,33 + 286,758X_i$

Pa prema tome, na osnovu funkcije, može se prognozirati broj zaposlenih u razdoblju 2016-2020 godina. Rezultati su sljedeći:

Tabela13. Prognoza zaposlenih za razdoblje 2016- 2020 godina

Godina	Očekivani broj zaposlenih u oblasti turizma	Index
2016	19.502	
2017	19.789	101,47164
2018	20.075	101,44525
2019	20.362	101,42964
2020	20.649	101,40949
Prosječna godišnja promjena:		1,44%

Izvor: Obrada autora u statističkom programu SPSS 20.

Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da zaposlenost u oblasti turizma ima trend rasta u razdoblju 2016 – 2020. godina, sa prosječnim godišnjim povećanjem od 1,44%, što je pozitivan pokazatelj.

ZAKLJUČAK

Turizam BiH i Federaciji BiH zbog brojnih komparativnih prednosti u odnosu na druge djelatnosti, može biti pouzdana i efikasana tržišna niša za izlazak na međunarodno tržište. Federacija BiH još uvijek se nalazi u ranoj fazi razvoja sa neospornim turističkim resursima, ali ovaj potencijal ne znači ujedno i dobar turistički proizvod.

Za stanje statističkog sistema turizma u BiH, ako istražujemo statistike o turističkoj ponudi, može se konstatirati da je statistika turizma u BiH na najosnovnijem nivou prezentacije. Turističku ponudu F BiH možemo smatrati skromnom, u kontekstu smještajnih kapaciteta, u odnosu na vrstu strukturu i lokaciju sa veoma niskim zadržavanjem turista prosječno 2,06 dana kao i niskom iskorišćenošću kapaciteta od 55, 24 dana. Razlog ovakvom stanju doprinosi zastarjela kategorizacija ugostiteljskih objekata kao i izostanak kontrole revidiranja kategoriziranih objekata.

Ugostiteljsko turistička djelatnost iako je u ranoj fazi razvoja, pruža mnoge mogućnosti za razvoj ovog područja. Jedan od bitnih faktora su i mogućnosti u otvaranju novih radnih mjesta sa mogućnošću upošljavanja i samoupošljavanja. Prosječna vrijednost zaposlenih u oblasti turizma, zadnjih deset godina 17.638,5. Trenutna zaposlenost u oblasti turizma u Federaciji BiH je za 13,3% veća u odnosu na prosjek zadnjih deset godina.

Ako posmatramo odnos uposlenih u turizmu i broj ležaja može se konstatirati, na osnovu regresione analize, pri konstantnom prometu, dolascima i noćenjima, da *najveći uticaj na broj zaposlenih iz oblasti turizma u Federaciji BiH ima broj ležaja, jer se povećanjem turističkih kapaciteta povećava broj zaposlenih.*

Na kraju rada se želi istaknuti važnost turističko ugostiteljske ponude Federacije BiH, koja iz predhodno izloženog ima konstantno povećanje prihoda , broj dolazaka i noćenja turista, a prognozom za razdoblje 2016-2020. godina može se zaključiti, da zaposlenost u oblasti turizma, ima trend rasta sa prosječnim godišnjim povećanjem od 1,44%, što je pozitivan pokazatelj.

LITERATURA

1. Bunja, Đ.: *Turističko ugostiteljstvo*, Sveučilište u Zadru, 2006.
2. Čizmar, S., W.S.: *Osnove turizma i ugostiteljstva*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
3. Dobre, R.,: *Osnove turizma (teorija i praksa)*, Visoka škola za turistički menadžment, Šibenik, 2005.

4. Kušen, E.: *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb, 2002.
5. Lučić, B., Statistika, Sarajevo, 1996.
6. Martinović, P.: *Turistički proizvod Crne Gore i strateški pravci njegova razvoja*, Ekonomski fakultet, Ljubljana, 2003.
7. Middleton, V.T.C.: *Marketing in travel and tourism*, Oxford, Butterworth-Heinemann, 1993.
8. Osmanbegović, E., Hodžić, K.: *Model for Estimating the Potential of Social Networking Sites Usage in Tourism Industry in Bosnia and Herzegovina*, Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology (USA), Volume IV, Issue 1, February 2014.
9. Senečić, J.: *Istraživanje turističkih tržišta*, Mikrorad, Zagreb, 1997.
10. Volić, M., I.: *Turistička agencija – posrednik između ponude i potražnje*, Turizam & Informatika & Menadžment, Elektronički zbornik radova br. 1/4, Visoka škola za turistički menadžment, Šibenik, 2004.

OSTALI IZVORI:

1. Nacionalni spomenik BiH, Službeni glasnik BiH broj 6/03.
2. Odluka o Klasifikaciji djelatnosti Bosne i Hercegovine 2010, Sl. Glasnik BiH, br. 47/10.
3. Pravilnika o razvrstavanju subjekata prema klasifikaciji djelatnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine Službene, novine FBiH , br. 6/12.
4. Statistički godišnjak/ljetopis 2014, Federalni zavod za statistiku, str. 49.
5. Uredba o članarinama u turističkim zajednicama, Sl. novine F BiH, broj 18/09.
6. Zakona o Klasifikaciji djelatnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine F BiH broj 64/07 i 80/11.
7. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, Službene novine FBiH 32/09.
8. [http://www.fmoit.gov.ba/images/stories/dokumenti/\(Microsoft%20Word%20-%20Pravilnik%20o%20proglasenju%20i%20razvrstavanju](http://www.fmoit.gov.ba/images/stories/dokumenti/(Microsoft%20Word%20-%20Pravilnik%20o%20proglasenju%20i%20razvrstavanju), datum posjete, 22.05.2015.
9. http://www.sarajevocard.ba/index.php/portal/sadrzaj/Sarajevo_mjesto_susreta (pristupljeno 22.05.2015).